

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГА

Актуальність. Значення реалізації принципу культуровідповідності зростає у сучасних умовах модернізації освіти. Адже суттю її є гуманізація та демократизація освітньої галузі. Очевидним є те, що ці процеси немислимі без належного культурного підґрунтя. Важливим засобом забезпечення культурологічної підготовки майбутнього спеціаліста є формування його ставлення до культури як явища, усвідомлення нерозривного зв'язку демократії і культури. Це може видатися на перший погляд абстракцією. Та досить звернутися до аналізу реального стану демократизації освітньої сфери в усіх її ланках – вищій, середній, професійної підготовки, як стає очевидною актуальність вирішення названої проблеми. Авторитарний стиль управління властивий не лише керівній адміністративній ланці, але й ставленню педагога до вихованців (студентів, учнів). Як свідчать результати дослідження, однією з найсерйозніших причин недостатньої демократизації є відсутність належного рівня культури. З цього приводу один з відомих у світі дослідників культурологічних проблем Рональд Інглгарт зауважив: «Завжди складно визначити причинно-наслідковий зв'язок, проте свідчення наводять на думку, що радше культура формує демократію, ніж навпаки» [1]

Проблема полягає в тому, що сучасна освіта не забезпечує належним чином культурного розвитку її суб'єктів. Це негативно впливає на рівень суспільного прогресу, адже в основі його завжди була культура.

Основною ж соціальною функцією освітніх закладів є прилучення молодих поколінь до культурних цінностей як сукупного духовного досвіду людства. Це визнано на рівні наукової парадигми. Якість виконання цієї функції значною мірою обумовлюється рівнем культури

педагогів. Не вирішеною залишається проблема формування педагогічної культури, професійно-культурної компетентності. Навіть у самому тлумаченні проблеми компетентнісного підходу до підготовки фахівців здебільшого увага зосереджується на суто професійних, технічних компетенціях. Разом з тим, наукова думка на міжнародному рівні чільне місце серед основних компетентностей відводить загальнокультурній, соціальній. Аналіз рівня культурологічної підготовки педагогічних кадрів у системі професійної освіти засвідчує наявність проблеми і необхідність її вирішення.

Метою статті є: обґрунтування важливості здійснення культурологічного підходу до підготовки педагогічних кадрів; показати наявність традицій в педагогіці щодо формування образу культурного педагога; в загальних рисах розкрити суть культурологічного аспекту навчально-виховної роботи з майбутніми педагогами, зокрема, фахівцями професійної освіти.

Освіта виконує функцію посередника між суспільством, його культурою і особистостями – її конкретними носіями. Процес входження в Культуру є дуже складним, але необхідним для професійної підготовки. Культурний розвиток має забезпечуватись навчально-виховним процесом при підготовці до будь-якої професії. Особливо з огляду на тенденцію «технізації» суспільного життя. Але є професії, які вимагають особливої уваги до формування естетичної культури, культурологічної підготовки. До них належать професії, пов'язані з педагогічною діяльністю. Академік І.Зязюн стверджує, що глобальною метою освіти культурологічного типу є саме людина культури. Він розглядає її як втілення культурних начал – свободи, гуманності, творчості, даровитості, адаптивності. [2]

Проблема взаємозв'язку культури, як всезагального явища, і освіти, як одного з найважливіших каналів передачі та формування культурних надбань людства, є актуальною для педагогічної науки. Однією з умов вирішення цієї проблеми є створення науково обґрунтованих теоретичних засад культурологічної складової фахової підготовки майбутнього

спеціаліста. Проблема культурологічної підготовки педагога знайшла своє відображення у наукових дослідженнях І.Зязюна, В.Радкевич, О.Рудницької, І.Зімньої, О.Шевнюк, З.Донець і ін. Серед сучасних концепцій змісту освіти чільне місце належить культурологічній концепції. (С.Гончаренко, В.Краєвський, В.Кремень, Н.Крилова і ін.) Зміст освіти за цією концепцією розглядається як педагогічно адаптований соціальний досвід людства, адекватний людській культурі в усій її структурній повноті. Ця концепція орієнтує педагога на роботу по формуванню в учнів не лише знань, навичок професійного характеру, але і системи гуманних загальнолюдських цінностей. Отже, культурологічний підхід стає необхідним у контексті вирішення стратегічного завдання – гуманізації освітнього процесу.

Однією з найважливіших передумов успішної педагогічної діяльності у сучасних умовах є сформованість гуманної позиції викладача, вихователя. Цього можна досягти, з одного боку, шляхом гуманізації та гуманітаризації змісту підготовки педагога. З іншого – гуманізації всього процесу, зокрема - середовища. Без культурологічного підходу здійснення цього завдання не можливе. Тільки високий рівень культури суб'єктів забезпечує культурну взаємодію з властивими їй цінностями – толерантністю, взаємоповагою, довірою до партнера тощо.

Культурологічна модель розвитку освіти знаходить своє визнання як провідної моделі. Але слід визнати, що навіть у педагогічній теорії культурологічна концепція ще не стала парадигмою. Що ж до педагогічної практики, то вона сповідується в основному на рівні ідей, окремих культурних запроваджень. Навіть особистісно-орієнтовані педагогічні технології достатньою мірою не забезпеченні культурологічними засадами. Разом з тим, було б неправомірним вважати, що культурологічний підхід є суто інноваційним. Адже принцип культуровідповідності відомий ще з часів А.Дістервега (XIXст.) «Будь-який стан культури даного народу є основа, базис, є дещо дане і реальне, із якого розвивається наступний стан.

Отже той ступінь культури, на якому ми знаходимося в даний час, вимагає, щоб ми діяли відповідно до нього, якщо тільки хочемо домогтися позитивних результатів» [3].

Взаємозв'язок культури і освіти, виховання знайшов своє обґрунтування у працях відомих педагогів. Одним з них, на чії ідеї ми спираємося у процесі дослідження, був російський вчений С.І.Гессен (1887 – 1950). Його твір, визнаний одним з кращих у двадцятому столітті з педагогіки, “Основи педагогіки. Вступ до прикладної філософії” значною мірою присвячений проблемі взаємозв'язку культури і освіти. Він прямо стверджує, що про освіту у справжньому розумінні слова можна говорити лише там, де є культура. Головну мету освіти він визначав як прилучення людини до культурних цінностей.[4].

Що стосується української педагогічної думки, то питання культуровідповідної освіти, значення християнської культури для виховання молодого покоління піднімав відомий науковець, педагог М.І.Пирогов. У своїй основній педагогічній праці – „Вопросы жизни” (1856 рік) основними питаннями, які ставить життя, вважає М.Пирогов, це: в чому полягає ціль нашого життя? яке наше призначення? до чого ми покликані? що повинні шукати ми? Відповіддю, на його думку, могли б слугувати виховні ідеали. Аналізуючи у статті причини неуспіху у духовному вихованні, вдосконаленні людини, М.Пирогов пише: “...більшість забула ідеал – християнську ідею, - надто зайнята матеріальним, торговим життям і тому іде врізнобіч, безладним натовпом у пошуках не ідеалу, а сурогатів його.” На його думку, в освіті криється величезний морально-виховний потенціал. Діючи на розум, вона “діє і на нрави”. Суспільство ж вимагає від освіти “грубого реалізму”: “ліпити” таких людей, які потрібні для буденних цілей. За такої постановки питання, зауважує М.Пирогов, суспільство є споживачем, а освіта – фабрикою, що готує товар для споживання. На гуманну, загальнолюдську освіту не хочуть тратити часу. (Н.И.Пирогов “Вопросы жизни» (1856г.).

Думка видатного українського вченого видається особливо актуальною сьогодні, коли спостерігається тривожна тенденція, характерна для т.зв. «ринкових відносин». Йдеться про прагматизм, який іноді межує з цинізмом. Все, що не дає видимого і негайного матеріального прибутку, вважається неефективним. Чи не цей постулат, сповідуваний політиками та бізнесовою, економічною спільнотою призвів до втрати культурних орієнтирів нашого народу? В Україні занепадає культура, по-суті відсутня державна підтримка мистецьких проектів. Освіта ж є чи не основною підсистемою культури і вона не може розглядатися лише як засіб надання послуг економіці, виконання замовлення роботодавців на підготовку вузькофахових спеціалістів. Лише культурний спеціаліст буде конкурентноздатним у цьому глобалізованому світі. Серед якостей, необхідних спеціалістам не лише сучасним, а й майбутнім, дослідники виділяють наступні: самостійність, уміння спілкуватись, надійність, креативність, відповідальність, відкритість світу і культурі тощо. Освіта, яка готує цих спеціалістів, може багато в чому змінити ставлення до культурних цінностей. Насамперед, запровадивши культурологічну модель розвитку.

Культурологічний аспект (лат. *aspektus* - погляд) ми тлумачимо як позицію дослідника (керівника, педагога), з якої ведеться аналіз предмету, явища чи поняття. Отже, це означає розгляд проблем освіти у контексті культури, навчально-виховного процесу (мети, змісту, методів, форм, соціокультурного середовища тощо) як явища культури, сфери, в якій відбувається вирощування, зростання культури особистості вихованців і вихователів.. Отже, культурологічний аспект діяльності ми розглядаємо як певну позицію, погляд, підхід керівників, педагогічних колективів навчальних закладів до здійснення основної місії – вирощування Людини культури. Реалізуються вона через принципи, способи організації культурного середовища, забезпечення умов для активної участі суб'єктів у культуротворчих процесах. Культурологічний аспект є, на наш погляд,

базовим елементом практично всіх складових системи підготовки педагогічних кадрів, пронизує її структуру та зміст, визначає спосіб життя колективу.

Культурологічний підхід поєднує дію принципів культуровідповідності і природовідповідності та в результаті дає можливість кожному суб'єкту на основі своїх природних здібностей активно реалізуватись у культуротворчому процесі. А отже – відбутися і як фахівцю. Комплексна проблема підготовки таких спеціалістів у системі професійно-технічної освіти тісно пов'язана з динамікою розвитку культури. Технократичний, вузько професійний підхід збіднює культурологічні виміри, нівелює національні культурні цінності. Навіть сама назва важливої складової системи освіти – професійної включає в себе «технічної». Але ж, по-перше, не всі спеціальності, за якими готують у системі професійної освіти, мають пряме відношення до технічних галузей. По-друге, не заперечуючи необхідності спрямовувати навчально-виховний процес на підготовку кваліфікованого робітника з певної спеціальності, вважаємо правомірною вимогу забезпечити умови для розвитку його культури. Насамперед, культури загальної, яка створить підґрунтя для професійної культури.

До основних загальнофілософських понять культурної парадигми освіти слід віднести поняття „культура”, „цінність”, „якість”, „норма”, „творчість”. [5] Без них не можна вибудувати систему цінностей педагогічного процесу підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.

Широко відомий вислів „культурна людина” свідчить про розуміння культури як певних людських якостей. *Загальну культуру* особистості ми розглядаємо як систему якостей, які втілюються у відношенні до природи, суспільства і самого себе. Насамперед, йдеться про набуття інтелектуальних здібностей. Розвиток пізнавальних інтересів, формування навичок розумової праці сприяють появі сильної мотивації навчання, приносять задоволення від інтелектуальної діяльності, а, отже, бажання

продовжувати її і після закінчення навчального закладу. Надбання цих якостей закладає надійний фундамент загальнокультурного розвитку наших вихованців. А це, в свою чергу, стає запорукою успішної соціалізації, індивідуального розвитку особистості.

Що стосується загальної культури майбутніх робітників, слід відзначити деякі особливості її формування. Специфіка роботи цих навчальних закладів пов'язана з основною функцією – професійною підготовкою. Тут складається певна система цінностей, пріоритетів, пов'язаних з майбутньою професією. Звідси – мотивація діяльності. Переважно спрямовується увага на придбання знань та навичок саме з вузької спеціальності поза соціально-культурним контекстом. Як свідчать результати вивчення думки учнів професійно-технічних закладів, майбутню професію, кар'єрне зростання вони здебільшого не пов'язують з рівнем культурного розвитку.

Між тим, потенційні можливості для розвитку загальнокультурної компетентності учнів ПТНЗ досить широкі, але їх використання далеко не повне. Йдеться саме про компетентнісний рівень, а не набір знань та окремих умінь. Це стосується як змісту, методів, способів навчання та виховання, так і організації культурного середовища навчального закладу. Реалізація цих потенційних можливостей прямо пов'язана з професійно-культурним рівнем педагогів.

Ефективній реалізації можливості формування професійно-культурної компетентності майбутніх інженерно-педагогічних працівників сприятиме *культурологічний підхід*. В чому його суть?

Поняття “підхід” ми тлумачимо як принципову позицію щодо мети і змісту діяльності навчального закладу. Якщо у ньому домінують соціокультурні цінності, а відносини суб'єктів мають характер культурної взаємодії у культурно організованому середовищі, то можемо говорити про наявність культурологічного підходу. Він передбачає не окремий вид (чи модель), а певну філософську основу всієї системи діяльності навчального закладу.

Традиційним поки що залишається інформаційно-знанієвий підхід, який не забезпечує різнобічного культурного розвитку особистості. На думку української дослідниці у галузі культурології О.Л.Шевнюк, культурологічний підхід визначає контекст сучасних принципів організації змісту навчання. Відповідно система навчання має стати відтворенням ситуації зростання особистості в культурі і разом з культурою, повторенням культурогенезу на індивідуальному рівні. [6]

Культурологічний підхід до навчально-виховного процесу означає:

1. Вся діяльність навчального закладу розглядається у контексті культури і спрямовується на формування Людини культури як стратегічної мети педагогічного процесу.
2. Зміст кожної навчальної дисципліни аналізується з метою ефективного використання не лише для формування знань, але й визначення потенційних можливостей загальнокультурної підготовки тих, хто навчається. Зокрема, формування культури пізнавальної діяльності, мислення, етичних норм тощо.
3. Спрямованість на постійне підвищення педагогічної культури, майстерності вчителів, майстрів виробничого навчання у використанні таких методів навчання і виховання, способів організації навчально-виховного процесу, які дозволяють якнайповніше реалізувати їх соціокультурні функції. Так, наприклад, використання діалогових методик дозволяє налагодити культурну взаємодію суб'єктів педагогічного процесу. Її результатом стає формування вміння самореалізуватись, здатності толерантного ставлення, поваги до інакомислячих і навичок пошуку компромісу у межах гуманістичного правового поля.
4. Послідовну націленість на формування культурного середовища навчального закладу. Залучення до його формування всіх членів колективу (керівників, студентів, викладачів, партнерів тощо).

5. Використання набутих та творення нових традицій. Вони мають вивірятись критеріями сучасного розвитку культури, а отже – і педагогічної науки.

Культурологічний підхід, за умови його якісної реалізації, допомагає виявити соціокультурні проблеми, практично вирішувати їх на основі ідей і принципів, що відповідають сучасній культурі, і ставити нові питання, що дозволяють переосмислювати педагогіку. Саме такий підхід, осередком якого є культурологічні знання, дає можливість опануванню смислового простору культури, взаємозв'язку національної і інших культур. Важливою характеристикою якостей особистості стає культурна компетентність, якої неможливо досягти без знання гуманітарних наук, зокрема – культурологічних.

На наш погляд, важливо визначитись, з яким багажем культурологічних знань, загальнокультурної компетентності вступили до вузу майбутні педагоги. Діагностичні дослідження, як правило, показують досить розмаїтий рівень – від самого елементарного до активно культуротворчого. Це свідчить про те, що попри наявність вимог освітніх стандартів, середні навчальні заклади різною мірою забезпечують культурний розвиток вихованців. Проаналізувавши стан сформованості культури початкуючих студентів, необхідно визначитись зі стратегією подальшої роботи з ними. Дуже ефективним, як показує досвід, є виявлення потенційних можливостей навчальних предметів для формування культурної компетентності. Це вимагає спільної роботи викладачів різних кафедр, здійснення міжпредметних зв'язків. Йдеться, насамперед, про ефективне використання предметів культурологічного циклу. Разом з тим, кожен навчальний предмет дає можливість формувати загальнокультурні знання та навички. Варто лише творчо використовувати їх. Культурологічний аспект навчально-виховного процесу вимагає цілісного підходу до формування особистості майбутнього спеціаліста. Тому логічним продовженням вирощування Людини Культури є

позанавчальна робота, використання можливостей соціокультурної інфраструктури міста, регіону, країни в цілому.

Важливого значення ми надаємо створенню освітньо-культурного середовища. Його ми розглядаємо як достатній рівень культури навчального закладу. Це багатомірне явище, яке включає систему елементів людського та предметного оточення, умов (інформаційно-освітніх, психолого-педагогічних, матеріально-технічних, знаково-символічних), що впливають на культурний розвиток суб'єктів освітнього закладу і зазнають змін у результаті їх культуротворчої діяльності. Це – конкретний соціальний простір, в якому вихованець активно включається в культурні зв'язки суспільства і де він набуває досвіду самостійної культурної діяльності. Таким чином, ми розглядаємо культурологічний підхід як метод і засіб пізнання, спосіб організації життєдіяльності навчального закладу. Результатом його реалізації можна вважати підготовку справді культурного спеціаліста, який вміє використовувати набуті культурологічні знання та вміння для успішної культурно-професійної самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інглгарт. Культура і демократія. //Незалежний культурологічний часопис «І». – 2008. – число 53.
2. Зязюн І. Естетичні засади розвитку особистості. // Мистецтво у розвитку особистості. Монографія. За ред., передмова та післямова Н.Г.Ничкало. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – С.34 – 35.
3. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения. М.,1956. – С. – 229
4. Гессен С.И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию. – М.: „Школа-Пресс”, 1995.
5. Крылова Н.Б. Культурология образования. М.: Народное образование, 2000. – С. – 34-35.
6. Шевнюк О.Л. Культурология: Навч. Посібник. – К.: Знання Прес, 2004. –353с.

7.

